

การเพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเข้าสู่วิสาหกิจชุมชน

The Increase Efficiency and Enhance Level of Surin Organic rice Groups to be Approach Small and Micro Community Enterprises

กิตติศักดิ์¹ ร่วมพัฒนา¹ สายฝน ทดตะศรี² กฤตกนก พายุ³ วรพรภักดิ์⁴

E-mail: ruamapattana@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพการณ์และบริบทสำหรับเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ 2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์ และ 3) แนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับเข้าสู่วิสาหกิจชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้การสอบถามประธานและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ทั้งสิ้น 354 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่มีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.96 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) จำนวน 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 350 คน การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 15 คน และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการณ์และบริบทของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ขาดแหล่งน้ำ ปัจจัยการผลิตไม่เพียงพอและมีราคาสูง ไม่มีตลาดเฉพาะ ผลผลิตราคาต่ำ ขาดความรู้ด้านการตลาด การจัดทำบัญชี การตลาดออนไลน์ การใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร ขาดแรงงานและค่าแรงสูง การสนับสนุนภาครัฐไม่ต่อเนื่อง บุคลากรภาครัฐมีน้อย เครือข่ายข้าวอินทรีย์ยังไม่เข้มแข็งพอ ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม และ 3) แนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์สุรินทร์เข้าสู่วิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย (1) การระดมแนวคิดเพื่อแก้ปัญหา (2) การเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา (3) การลงมือปฏิบัติ และ (4) การประเมินผลเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา โดยปัจจัยที่ช่วยพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพคือ ผู้นำ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้ และการมีเป้าหมายเดียวกันคือ การพึ่งตนเองเป็นหลัก

คำสำคัญ: มาตรฐานสินค้าเกษตร ข้าวอินทรีย์ วิสาหกิจชุมชน การพึ่งตนเอง

Abstract

This research aims to study 1) the situation and context for increase efficiency of organic rice farmer groups in Surin Province. 2) the problems and obstacles in the operations of the Organic Rice Farmer Groups; and 3) the approaching development to enhance for Small and Micro Community Enterprises. This research uses mixed methodology research which consisting of quantitative research by asked the chairman and members of the organic rice farmer groups in Surin province total amount 354 people. The instrument of data collection was the questionnaire analysis with a reliability of 0.96. The data was analyzed by using percentage, mean, standard deviation and content analysis. In addition the qualitative research was conducted on 3 focus groups Total 350 people and In-depth Interview of 15 people and also documentary research tools was used. The interviews analysis and content analysis data of this research results were found that 1) The overall situation and context of the organic rice farmer groups in Surin Province were at the moderate level. 2) The problems and obstacles in the overall operation of the organic rice farmer groups were at a moderate level such as lack of water sources, insufficient production factors and higher prices, no specific market group, low price production, lack of knowledge on marketing accounting online marketing and communication technology, lack of labor and higher wages, for government factor: discontinued supports and had few personnel to focus. The organic rice networks were not strong enough and lack of exchange the knowledge between groups. 3) The development guidelines to raise the level of Surin organic rice farmer groups into community enterprises, consisting of (1) Brainstorming for problem solving (2) Learning for problem solving (3) Action and (4)

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

⁴ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Evaluation for improvement and development. The factors that help develop and increase efficiency were leaders, group process, learning process and there should have the same goal is self-reliance.

Keywords: agricultural standard, organic rice, community enterprises, self-reliance

ความเป็นมาของปัญหา

ข้าวอินทรีย์สุรินทร์จัดเป็นผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยเหตุที่เกษตรกรรมมีจุดแข็งหลายด้าน เช่น มีพื้นที่การเกษตรจำนวนมาก มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.) เป็นสิ่งจูงใจ ข้าวหอมมะลิสุรินทร์เป็นสิ่งปั่งซึ่งทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication; GI) มีด้านถาวรของจอมเป็นช่องทางการค้าระหว่างประเทศ ข้อมูลปี 2562 เกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ผ่านการรับรองการผลิตข้าวอินทรีย์ จำนวน 244 กลุ่ม ประกอบด้วยเกษตรกร 4,460 ราย และพื้นที่เพาะปลูก 39,611.25 ไร่ แต่ยังมีจุดอ่อน เช่น แหล่งน้ำและระบบชลประทานไม่ครอบคลุมในพื้นที่ การดำเนินงานของจังหวัดไม่ต่อเนื่อง การผลิตแบบอินทรีย์มีขั้นตอนมาก รายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ เกษตรกรรุ่นใหม่มีน้อย ขาดการประชาสัมพันธ์แบรนด์ของจังหวัด เกษตรกรขาดความรู้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรอินทรีย์ และขาดการบูรณาการฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งอุปสรรค อื่นหลายด้าน เช่น ภัยธรรมชาติ ความผันผวนด้านราคา ประเทศคู่แข่งที่ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ สินค้าทดแทนมีราคาถูกกว่า เครื่องจักรกลการเกษตรมีราคาสูง การตรวจรับรองบางมาตรฐานมีค่าใช้จ่าย และประเทศคู่ค้ากำหนดมาตรฐานแตกต่างกัน (คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงาน “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0. 2562)

แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ถือเป็นกรอบแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะ 5 ปีแรกที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) และนโยบายรัฐบาลภายใต้วิสัยทัศน์ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน” ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาภาคการเกษตร 5 ด้านประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐโดยมีกระบวนการขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติผ่านกลไกขับเคลื่อนในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และหน่วยปฏิบัติ ที่จะช่วยกำกับให้ทุกหน่วยงานจัดทำแผนงาน/โครงการสำคัญที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2559: ข-จ) เช่นเดียวกับประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 ที่ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์คือ 1) ส่งเสริมการวิจัย การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ โดยการส่งเสริมการวิจัยทางด้านเกษตรอินทรีย์ สร้างนักวิจัยด้านเกษตรอินทรีย์รุ่นใหม่ และเผยแพร่งานวิจัยให้เกษตรกรสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง พร้อมทั้งบริหารจัดการองค์ความรู้และฐานข้อมูลทางด้านเทคโนโลยีเกษตรอินทรีย์ให้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้และเป็นข้อมูลที่ทันสมัย 2) พัฒนาการผลิตสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์ ทั้งการพัฒนารูปแบบ การแปรรูป การบรรจุหีบห่อและระบบโลจิสติกส์ โดยจำแนกเป็น 2 แนวทางคือ การพัฒนาเกษตรอินทรีย์วิถีพื้นบ้านและการพัฒนาเกษตรอินทรีย์เข้าสู่มาตรฐานในระดับสากล 3) พัฒนาการตลาดสินค้าและบริการ และการรับรองมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ โดยการสร้างความเข้มแข็งทางการตลาด สร้างตราสินค้าและอัตลักษณ์ความเชื่อมั่น ให้แก่สินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์ พร้อมทั้งเพิ่มช่องทางการตลาดและธุรกิจ และสร้างความตระหนักให้กับผู้บริโภคเกี่ยวกับสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์ และ 4) การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ โดยการนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมโดยบูรณาการกับทุกภาคส่วนระดับชาติระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. 2560: จ-ฉ)

หากพิจารณาถึงเป้าหมายของแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ภายใต้แผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และยุทธศาสตร์การขับเคลื่อน “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0 (พ.ศ. 2563-2365) ต่างมุ่งที่จะพัฒนาความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวทางที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายเหล่านี้ได้ก็คือ การใช้ “วิสาหกิจชุมชน” ด้วยเหตุที่ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มสมาชิกในชุมชนเพื่อการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันและมีวิถีชีวิตร่วมกัน เพื่อจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์จากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ของชุมชน สร้างความโดดเด่น โดยมีวิสาหกิจ ทรัพยากร ทุน แรงงานในชุมชนเป็นหลัก เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน รวมทั้งเพื่อสร้าง

รายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. 2561; กุณทีรา อาษาศรี. 2562: 11) กล่าวได้ว่า วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ชุมชนเป็นเจ้าของกิจการเองและเป็นผู้ดำเนินการเองหรือคนนอกมีส่วนร่วมโดยอาจมีการถือหุ้นได้เพื่อการมีส่วนร่วม ร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือ เน้นการใช้ทรัพยากรหรือภูมิปัญญาในชุมชนหรือท้องถิ่นให้มากที่สุด เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยปรับประยุกต์ให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่น มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ ประสานผนึกพลัง และเกื้อกูลกัน มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจหลัก เน้นเป้าหมายของการพึ่งตนเองได้เป็นเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. 2561)

จากสภาพและแนวโน้มความต้องการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและเพื่อสุขภาพประกอบที่ดีของผู้บริโภค เป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติด้านการเกษตร และแนวคิดเพื่อพัฒนาระบบเกษตรทั้งระบบของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาหาแนวทางพัฒนาเกษตรกรชาวอินทรีสุรินทร์และสถาบันเกษตรกรชาวอินทรีสุรินทร์ให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์และบริบทสำหรับเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับเข้าสู่วิสาหกิจชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีแบบผสม (Mixed Method) โดยทำการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กันแบบอิสระจากกันในแต่ละระเบียบวิธีวิจัย จากนั้นจึงนำผลการศึกษาที่ได้แต่ละแบบวิธีมาบูรณาการเป็นผลการวิจัยในขั้นตอนสุดท้าย (Cresswell. 2012: 210) โดยมีรายละเอียดแต่ละด้านดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการณ์และบริบทของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรี มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (Rating Scale) และแบบสอบถามปลายเปิด ซึ่งมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 ประชากรการวิจัยเป็นเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีในจังหวัดสุรินทร์ที่ผ่านการประเมินในปี 2562 จำนวน 4,460 ราย กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำนวน 354 คน ตามตารางกำหนดขนาดตัวอย่างของเครจซี่ และมอร์แกน (krejcie and Morgan) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเอกสาร (Document Research) เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรี และแนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับเข้าสู่วิสาหกิจชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำผลการวิจัยแต่ละระเบียบวิธีวิจัยมา บูรณาการเป็นผลการวิจัย

3. พื้นที่ศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Performance) เป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งอาศัยอยู่ครอบคลุมทุกอำเภอของจังหวัดสุรินทร์

4. คำจำกัดความ

- 4.1 เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการจัดการด้านการผลิตสินค้าเกษตรที่เน้นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในฟาร์มและความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรวม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ ผลผลิตที่ได้จะปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง ไม่เป็นอันตรายต่อผู้ผลิต ผู้บริโภค สิ่งมีชีวิตอื่น และไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

- 4.2 ข้าวอินทรีสุรินทร์ หมายถึง เป็นผลผลิตข้าวจากกระบวนการเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานตามมาตรฐานสินค้าเกษตร เรื่อง เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 : การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่ายผลิตผลและผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ และมาตรฐานสินค้าเกษตร เกษตรอินทรีย์ เล่ม 4 : ข้าวอินทรี

- 4.3 วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับผลิตสินค้าหรือการให้บริการต่างๆ ที่จัดตั้งและดำเนินการโดยคณะบุคคลในชุมชนซึ่งมีความผูกพันและมีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการที่มีฐานจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่กับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ โดยมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองทั้งด้านทุนแรงงาน ทรัพยากร และเพื่อสร้างรายได้

4.4 แนวทางทางการพัฒนาเพื่อยกระดับเข้าสู่วิสาหกิจชุมชน หมายถึง วิธีการที่ช่วยให้กลุ่มเกษตรกรพัฒนาไปเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จทั้งในด้านการผลิต การตลาด และเป็นสถาบันเกษตรกรที่มีความมั่นคงที่เป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างงานสร้างรายได้ สร้างความร่วมมือ และจิตสำนึกร่วมกันทางสังคม

เนื้อหา

1. เกษตรอินทรีย์

1.1 หลักการเกษตรอินทรีย์ สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements; *IFOAM*) กำหนดหลักการสำคัญของการผลิตเกษตรอินทรีย์จำแนกเป็น 4 ด้านคือ ด้านสุขภาพ (Health) ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ด้านความเป็นธรรม (Fairness) และด้านการดูแลเอาใจใส่ (Care) (เลิศชัย วงศ์ชัยสิทธิ์. 2560: 11-12)

1.2 ข้าวอินทรีย์ (Organic Rice) เป็นข้าวที่ได้จากการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming หรือ Organic Agriculture) ซึ่งเป็นวิธีการผลิตที่หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์หรือสารเคมีต่างๆ เช่น สารควบคุมและกำจัดวัชพืช สารควบคุมการเจริญเติบโต ปุ๋ยเคมี สารป้องกันกำจัดโรคแมลงและศัตรูศัตรูข้าวในทุกขั้นตอนการผลิตและในระหว่างการเก็บรักษาผลผลิต หากมีความจำเป็นแนะนำให้ใช้วัสดุจากธรรมชาติและสารสกัดจากพืชที่ไม่มีพิษต่อคนหรือไม่มีสารพิษตกค้างปนเปื้อนในผลิตผลในดินและน้ำ ซึ่งช่วยให้สภาพแวดล้อมปลอดภัย ทำให้ได้ผลิตผลข้าวที่มีคุณภาพดีปลอดภัยจากอันตรายของสารตกค้าง ส่งผลให้ผู้บริโภคมีสุขภาพดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดี อีกทั้งเป็นการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนอีกด้วย (สุพรรณษา ไวถาวรวัฒน์. 2560: 33)

1.3 หลักการการผลิตและแปรรูปข้าวอินทรีย์ เกษตรอินทรีย์เป็นระบบการจัดการการผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว ทั้งในด้านสุขภาพดินหรือสัตว์ มนุษย์ และสิ่งแวดล้อม จึงให้ความสำคัญกับการจัดการที่ส่งเสริมให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ การสร้างความสมดุลของสภาพแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต เนื่องจากสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายช่วยฟื้นฟูและสร้างสมดุลของธรรมชาติในระยะยาว การดำเนินการเกษตรอินทรีย์จึงต้องอยู่บนหลักการของข้อกำหนดคือ (1) พัฒนาระบบการผลิตไปสู่แนวของเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์ เนื่องจากการเกษตรผสมผสานเป็นระบบการบริหารจัดการในการเพาะปลูกพืชหรือการเพาะเลี้ยงสัตว์ต่างชนิดในพื้นที่เดียวกัน ส่งผลให้เป็นประโยชน์ต่อกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (2) พัฒนาระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเองในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารภายในฟาร์ม เนื่องจากเกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่นอกจากจะส่งเสริมให้มีความสมดุลในระบบนิเวศแล้วยังสนับสนุนการผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัยต่อผู้บริโภค หลีกเลี่ยงการใช้ปัจจัยจากภายนอก โดยเฉพาะปุ๋ยและสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่เป็นสารสังเคราะห์ (3) ฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและคุณภาพน้ำด้วยอินทรีย์วัตถุ (4) รักษาความสมดุลของนิเวศในฟาร์มและความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรวม (5) ป้องกันและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม (6) ยึดหลักการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปที่เป็นวิถีการธรรมชาติ ประหยัดพลังงาน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (7) รักษาความหลากหลายทางชีวภาพของระบบการเกษตรและระบบนิเวศรอบข้าง รวมทั้งการอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัยธรรมชาติของพืชและสัตว์ป่า (8) รักษาความเป็นอินทรีย์ตลอดห่วงโซ่การผลิต แปรรูป เก็บรักษาและจำหน่าย (9) หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ตลอดกระบวนการผลิต แปรรูปและเก็บรักษา (10) ผลิตผล ผลิตภัณฑ์หรือส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ต้องไม่มาจากการตัดแปรพันธุกรรม และ (11) ผลิตภัณฑ์หรือส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ต้องไม่ผ่านการฉายรังสี (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2557: 8-9)

1.4 มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.) เป็นมาตรฐานระดับท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นโดยคณะกรรมการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ตามแนวทางของการพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ โดยยึดแนวทางการปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) โดยมีมาตรฐานครอบคลุมเฉพาะการผลิตพืช สัตว์อินทรีย์ การจัดการเก็บเกี่ยวการแปรรูปผลิตภัณฑ์อินทรีย์และปัจจัยการผลิต

2. วิสาหกิจชุมชน

2.1 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน องค์ประกอบที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชนได้แก่ (1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการหลัก คนนอกอาจมีส่วนร่วมโดยอาจมีการถือหุ้นได้เพื่อการมีส่วนร่วมร่วมมือและให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ถือหุ้นใหญ่ให้มีอำนาจในการตัดสินใจ (2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้ แต่เน้น การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด (3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เกิดความเชื่อมั่นในตัวเองก็จะริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ (4) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล (5) มีลักษณะบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ แบบเอื้อประโยชน์ต่อกันอย่างเป็นระบบไม่ใช้แบบโครงการเดี่ยว คล้ายกับปลูกพืชเดี่ยว (6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ การเรียนรู้คือ หัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หากไม่มีการ

เรียนรู้ก็จะมีแต่การเปลี่ยนแปลงการหาสูตรสำเร็จโดยไม่มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีวิสาหกิจชุมชนบนฐานความรู้ แต่บนฐานความรู้สึก ความอยาก ความต้องการตามที่สื่อในสังคมกระตุ้นให้เกิด ทำให้ความอยากกลายเป็นความจำเป็นสำหรับชีวิตไป และ (7) มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย การพึ่งตนเองคือเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุด หากพลาดเป้าหมายนี้คือพลาดเป้าวิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจที่มีเป้าหมายเน้นที่กำไรเป็นหลัก (กัญญาณ อินทวง. 2554)

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การดำเนินธุรกิจชุมชนมีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จอยู่ 9 ประการ ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุน กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้เงินทุนของตนเอง ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสินไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยสำหรับเงินลงทุน มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการดำเนินงานมากกว่าการพึ่งเงินกู้โดยไม่มีทุนสะสมของตนเอง (2) ปัจจัยด้านการตลาด กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะเป็นกลุ่มที่มีลูกค้าที่แน่นอนและเพียงพอ คู่ค้าที่เป็นผู้ค้าส่งที่รับสินค้าคราวละมากๆ ออกไปจำหน่าย ส่วนด้านค้าปลีกไม่มีลูกค้าที่แน่นอนแต่ต้องมีมากเพียงพอ ธุรกิจชุมชนที่มีผลผลิตไม่มากโดยทั่วไปจะอาศัยตลาดค้าปลีกเป็นสำคัญ แต่ถ้าหากเป็นผู้ผลิตสินค้าจำนวนมากจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายของผู้ค้าส่งด้วย แต่กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ไม่มีตลาดแน่นอน เข้าไม่ถึงตลาดจะประสบความล้มเหลวในที่สุด (3) ปัจจัยด้านการผลิต ความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบที่พิจารณาจากวัตถุดิบ ทักษะ และความชำนาญของผู้ทำการผลิตนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญพอๆ กับโอกาสทางการตลาด (4) ปัจจัยด้านบริหารและจัดการ ได้แก่ (4.1) ด้านระบบเงิน ระบบงาน และระบบบุคลากร ระดมทุนและสะสมทุน การบริหารกระแสเงินไหลเข้าและกระแสเงินไหลออก ควบคุมดูแลไม่ให้เกิดการขาดสภาพคล่องใช้จ่ายเงินไปในทางที่ก่อประโยชน์ให้แก่กลุ่มมากที่สุด (4.2) ระบบบัญชีและระบบการควบคุมตรวจสอบรายได้รายจ่ายจำเป็นต้องมีความถูกต้องแม่นยำและมีมาตรฐานมากขึ้น การบันทึกตัวเลขต้องเป็นสากลที่สามารถตรวจอ่านได้เข้าใจ (4.3) ด้านระบบธุรกิจชุมชนดำเนินงานในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Business) มักจะไม่ค่อยมีกฎเกณฑ์แน่นอน โดยทั่วไปจะถือเอามติของที่ประชุมสมาชิกเป็นแนวทางและนโยบาย แต่ละคนมีหลายหน้าที่ต้องช่วยกันปฏิบัติ ทำด้วยความสมัครใจ ไม่สามารถกำหนดค่าตอบแทนที่แน่นอนได้ การดำเนินงานมักอิงหลักสหกรณ์ ร่วมกันคิด ตัดสินใจ เอาเสียงส่วนใหญ่เป็นตัวกำหนดทิศทาง (5) ปัจจัยด้านผู้นำธุรกิจชุมชนที่ก่อตั้งโดยบุคคลหรือโดยคณะบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านจะระดมทุนได้ง่าย ขยายตัวได้เร็วและมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง (6) ปัจจัยด้านแรงงาน การมีแรงงานในท้องถิ่นอย่างพอเพียงและแรงงานมีทักษะทางการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จ (7) ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก การเกิดขึ้น การคงอยู่และการเติบโตของธุรกิจชุมชน จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ (8) ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร ระเบียบข้อบังคับเป็นกฎเกณฑ์กติกาเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตาม ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายเป็นไปอย่างราบรื่นและสอดคล้องประสานกัน การดำเนินงานของธุรกิจชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการร่วมคิด ร่วมทำร่วม รับผิดชอบ ฉะนั้น กฎเกณฑ์กติกาต่างๆ จึงต้องเกิดขึ้นจากข้อตกลง ของสมาชิกเป็นพื้นฐาน และ (9) ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก หมายถึง ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลหรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธุรกิจชุมชน โดยทั่วไปมีอยู่ 4 กลุ่มคือ รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐบาล NGOs นักวิชาการหรือสถาบันวิชาการและนักธุรกิจ ธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จล้วนแต่มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับภายนอก (พรชัย พันธุ์ธาดาพร. 2558 : 42-44)

ผลการวิจัย

1. สภาวะการณ์และบริบทของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีจังหวัดสุรินทร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$, S.D. = 0.42) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า

1.1 สภาพแวดล้อมนอกโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$, S.D. = 0.46) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก 2 ด้านคือ พฤติกรรมการบริโภค ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.94) และสภาพแวดล้อมทางสังคม ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.63) ส่วนอีก 3 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ($\bar{X} = 3.40$, S.D. = 0.41) สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน ($\bar{X} = 3.23$, S.D. = 0.80) และสภาพแวดล้อมทางการเมือง ($\bar{X} = 3.02$, S.D. = 0.64)

1.2 การบริหารองค์การโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.38$, S.D. = 0.51) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก 2 ด้านคือ ปัจจัยการผลิต ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.87) และปัจจัยการเป็นผู้นำ ($\bar{X} = 3.52$, S.D. = 0.91) ส่วนอีก 7 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ปัจจัยการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 3.45$, S.D. = 0.87) ปัจจัยข้อมูลข่าวสาร ($\bar{X} = 3.42$, S.D. = 0.77) ปัจจัยการบริหารจัดการ ($\bar{X} = 3.42$, S.D. = 0.78) ปัจจัยการปฏิสัมพันธ์ภายนอก ($\bar{X} = 3.30$, S.D. = 0.72) ปัจจัยด้านแรงงาน ($\bar{X} = 3.27$, S.D. = 0.82) ปัจจัยการตลาด ($\bar{X} = 3.15$, S.D. = 0.71) และปัจจัยการเงิน ($\bar{X} = 3.06$, S.D. = 0.82)

2. ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = 0.62) จำแนกเป็น

- 2.1 ด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ ขาดแหล่งน้ำ เมล็ดพันธุ์ไม่บริสุทธิ์และราคาแพง ทุนไม่เพียงพอและเข้าถึงแหล่งเงินทุนยาก ดินเสื่อมคุณภาพ เครื่องมือและเครื่องจักรกลราคาสูง ปุ๋ยอินทรีย์ราคาสูง
- 2.2 ด้านการผลิต ได้แก่ โรค ศัตรูพืชและวัชพืช ผลผลิตไม่เพียงพอในบางปี การแปรรูปสินค้ายังน้อย
- 2.3 ด้านการตลาด ได้แก่ ไม่มีตลาดกลางรับซื้อโดยเฉพาะ ราคาต่ำ
- 2.4 ด้านการจัดการ ได้แก่ การวางแผนไม่เหมาะสม ขาดความรู้และทักษะด้านการตลาด การจัดทำบัญชี การสร้างแบรนด์ การบรรจุภัณฑ์และการตลาดออนไลน์
- 2.5 ด้านบุคลากร ได้แก่ แรงงานไม่เพียงพอ ค่าแรงสูง ขาดความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร บุคลากรภาครัฐไม่เพียงพอ สมาชิกยังไม่เข้าเป้าหมาย บทบาทและหน้าที่ รวมทั้งกฎระเบียบของกลุ่ม
- 2.6 ด้านอื่นๆ เช่น หนี้สิน การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ต่อเนื่อง เครือข่ายชาวอินทรีย์ยังไม่เข้มแข็งพอ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มยังน้อย

3. แนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับเข้าสู่วิสาหกิจชุมชน

จากสภาวะการณ์และบริบทของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีย์ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีย์ดังกล่าว ตลอดจนการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดแนวทางเพื่อพัฒนาเพื่อยกระดับกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์เข้าสู่วิสาหกิจชุมชนโดยแนวทางนี้มีองค์ประกอบหลักคือ ผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในทุกกิจกรรมและการเรียนรู้ของทุกคน ซึ่งมีเป้าหมายหลักคือ การพึ่งตนเอง โดยมีกระบวนการสำคัญประกอบด้วย

3.1 การระดมแนวคิดเพื่อแก้ปัญหา โดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อ (1) วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์และการวิเคราะห์ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาสำหรับเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

3.2 การเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา โดย (1) การศึกษาและเรียนรู้องค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน เช่น หลักการ แนวคิด วิธีการ/กระบวนการบริหารจัดการ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ หลักเกณฑ์การคัดเลือกวิสาหกิจต้นแบบ (2) การศึกษาดูงานต้นแบบวิสาหกิจที่ผลิตสินค้าเกษตรและประสบความสำเร็จตลอดทั้งกระบวนการ เริ่มตั้งแต่ก่อนเริ่มจัดตั้ง ระหว่างการจัดตั้งและหลังประสบความสำเร็จ รวมทั้งวิถีคิด กระบวนการบริหารจัดการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ (3) ศึกษากรณีตัวอย่างสาเหตุหรือปัจจัยที่วิสาหกิจชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ และ (4) สรุปแนวคิด หลักการ ปัจจัยที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จ และล้มเหลว

3.3 การลงมือปฏิบัติ โดย (1) จัดทำแผนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนชาวอินทรีย์สุรินทร์ ประกอบด้วย กลุ่มลูกค้า เป้าหมาย ความต้องการของลูกค้า คุณประโยชน์/คุณค่าที่โดดเด่นของสินค้า การตอบสนองความต้องการของลูกค้า ช่องทางการติดต่อสื่อสารกับลูกค้า รายได้หลัก โครงสร้างขององค์กร การบริหารจัดการองค์กรและตัวชี้วัดความสำเร็จขององค์กร (2) การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน (3) จัดโครงสร้างบริหารองค์กรและ (4) ดำเนินกิจการตามแผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้

3.4 การประเมินผลเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา จำแนกเป็น 3 ระยะคือ (1) การประเมินภายในองค์กร เป็นการประเมินรายปีโดยการประเมินตนเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและสารสนเทศในการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน (2) การประเมินภายนอก เป็นการรับการประเมินโดยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประมาณ 2-4 ปีต่อครั้ง เพื่อให้ได้แนวคิด วิธีการและกระบวนการที่เหมาะสมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนและ (3) การประเมินเพื่อคัดเลือกเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อเป็นแนวทางที่ใช้ในการพิจารณาแนวคิดและการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน เพื่อบ่งชี้ความสามารถในการพัฒนาตนเอง เพื่อความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและเพื่อให้เป็นวิสาหกิจชุมชนตามคุณลักษณะของวิสาหกิจชุมชนที่พึงประสงค์

อภิปรายผล

1. กลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีย์สุรินทร์ จัดเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีความมุ่งมั่นและเข้มแข็งด้านการรวมพลังทั้งด้านการคิดและการลงมือปฏิบัติเพื่อการผลิตข้าวอินทรีย์ให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด พิจารณาได้จากการจัดตั้งกลุ่มเพิ่มขึ้นและได้รับ การรับรองรองเพิ่มขึ้นทุกปี ตัวอย่างเช่น ปี 2561 เกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ผ่านการรับรองการผลิตข้าวอินทรีย์ จำนวน 159 กลุ่ม เกษตรกร 3,010 ราย พื้นที่เพาะปลูก 33,389.75 ไร่ ไม่ผ่าน 9 ราย (กรมการข้าว. 2562) ข้อมูลปี 2562 เกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ผ่านการรับรองการผลิตข้าวอินทรีย์ จำนวน 244 กลุ่ม เกษตรกร 4,460 ราย พื้นที่เพาะปลูก 39,611.25 ไร่ มีเพียง 7 รายเท่านั้นที่ไม่ผ่านการประเมิน (กรมการข้าว. 2563) แสดงว่า เกษตรกรจังหวัดสุรินทร์ให้ความสนใจในแนวทางเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นทั้งจำนวนกลุ่ม จำนวนเกษตรกร และจำนวนพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรแนวทางนี้ นอกจากนี้ชาวอินทรีย์สุรินทร์ได้รับการรับรองภายในประเทศแล้วยังได้รับการรับรองจากคู่ค้าและหน่วยงานต่างประเทศ เช่น ระบบการตรวจรับรองตามแผนงานเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (National Organic Program; NOP) ซึ่ง

อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา (United States Department of Agriculture; USDA) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสหภาพยุโรป (EU) การรับรองคุณภาพสินค้า FAIRTRADE มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ของสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements; IFOAM) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา (Canada Organic Regime; COR) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ไบโอเอจิกิเอร์ช (Bioagricert; Bio) จากประเทศอิตาลีและมาตรฐานออร์แกนิกสวิสเซอร์แลนด์ (Bio Suisse) เป็นต้น

2. กลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์สุรินทร์ประสบปัญหาหลักและอุปสรรคในหลายด้านเช่น ขาดแหล่งน้ำ ปัจจัยการผลิตไม่เพียงพอและมีราคาสูง ไม่มีตลาดเฉพาะ ผลผลิตราคาต่ำ ขาดความรู้ด้านการตลาด การจัดทำบัญชี การตลาดออนไลน์ การใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร แรงงานไม่พอและค่าแรงสูง การสนับสนุนภาครัฐไม่ต่อเนื่อง บุคลากรภาครัฐมีน้อย เครือข่ายข้าวอินทรีย์ยังไม่เข้มพอ ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ไม่ต่างจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบอยู่ เช่น ผลการวิจัยของชลิดา เลิศเกษมผล (2560: 181-185) ที่พบว่า วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครมีต้นทุนการผลิตสูง ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดการให้คำปรึกษาและการช่วยเหลือกันระหว่างเครือข่าย ผลการวิจัยของศศิพร ต่ายคำ, ฐานะวัฒนา สุขวงศ์และบุศรินทร์ ชื่นศิลป์ (2562: 105-114) พบว่าเกษตรกรของวิสาหกิจชุมชนขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ขาดความรู้เกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารออนไลน์ ขาดความรู้ด้านการตลาดและการสร้างแบรนด์ และทรงศักดิ์ สีหานาค (2562: 73-80) ที่เสนอแนะแนวทางการช่วยเหลือวิสาหกิจชุมชนคือ หน่วยงานรัฐช่วยเหลือเรื่องการจัดหาแหล่งเงินทุน ลดดอกเบี้ยและหาตลาดเพื่อรองรับสินค้า ด้วยเหตุที่ว่า การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์สุรินทร์กับวิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายไม่แตกต่างกันคือ การผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค

3. การยกระดับเข้าสู่วิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืนและมั่นคงของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สุรินทร์มีความเป็นไปได้สูงมาก เนื่องจากเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีประสบการณ์ด้านการผลิตที่เป็นกระบวนการและเป็นระบบมาแล้ว ตลอดจนผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์สุรินทร์ได้รับการรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและคู่ค้าต่างๆ ในระดับโลกแล้ว อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่ต้องตระหนักและให้ความสำคัญอันดับแรกคือ ผู้นำองค์กรซึ่งต้องมีภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง บุคลากรใฝ่เรียนรู้และมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมสอดคล้องกับผลการวิจัยของฐากร อนุสรณ์พานิชกุล (2561: 159-171) ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยมี 3 ปัจจัย 16 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลและการเพิ่มสมรรถนะสมาชิก 2) ปัจจัยด้านการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการใช้ความรู้ และ 3) ปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์การ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม ความสอดคล้องต้องกัน ความสามารถในการปรับตัว การมุ่งเน้นพันธกิจและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และผลการวิจัยของชลดา จันปุม (2559: 69-74) ที่พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าดั้งเดิมบ้านหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร มีจุดแข็งหรือเงื่อนไขความสำเร็จอยู่ที่การมีผู้นำที่มีประสบการณ์ด้านการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม รวมถึงมีความรู้และทักษะด้านการทอผ้าด้วยรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มแบบยืดหยุ่นและมีการรักษาระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเพื่อรักษาคุณค่าและรายได้ของกลุ่ม ทั้งยังมีการนำเอาเทคโนโลยีโดยเฉพาะเฟซบุ๊ก (Facebook) มาช่วยในการติดต่อกับลูกค้าและเป็นหน้าร้านออนไลน์ (Online) ที่มีส่วนทำให้กลุ่มเป็นที่รู้จักในวงกว้างขึ้น ซึ่งสามารถนำมาเติมเต็มในส่วนที่ขาดหายไปของกลุ่มข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

บทสรุป

การเพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์สุรินทร์จัดเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีความเข้มแข็งและความพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืนได้ เนื่องมาจากการมีพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสมและเพียงพอ การมีอัตลักษณ์เฉพาะเป็นหลักประกัน และมีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์เป็นเครื่องหมายการค้า การผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เป็นด้านทดสอบแรกด้านความรู้ ทักษะและประสบการณ์ของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องตระหนักและให้ความสำคัญเมื่อพัฒนาไปสู่วิสาหกิจชุมชนคือ การปรับกระบวนการทัศนในการปฏิบัติงานที่เน้นการมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม การให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการที่เหมาะสมเพื่อการผลิตสินค้าแก่ผู้บริโภคที่ได้มาตรฐานและมีความปลอดภัย การมีกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาและแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพโดยมีเป้าหมายหลักคือ การพึ่งตนเองของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2562). **สรุปข้อมูลผลการตรวจประเมินกลุ่มเกษตรกรโครงการอินทรีย์ล้านไร่ ปี 61 (ระยะเบื้องต้น: T1)**. กรุงเทพฯ: กรมการข้าว.
- _____. (2563). **สรุปข้อมูลผลการตรวจประเมินกลุ่มเกษตรกรโครงการอินทรีย์ล้านไร่ ปี 62 (ระยะเบื้องต้น: T1)**. กรุงเทพฯ: กรมการข้าว.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). **แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)**. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กัญญาณ อินทวาท. (2554). **การจัดการวิสาหกิจชุมชน**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยพิษณุโลก.
- กฤษีรา อาษาศรี. (2562). **ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการความรู้ด้านต้นทุนผลิตภัณฑ์กับการวางแผนการดำเนินงานและการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาดอย่างยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดมหาสารคาม**. มหาสารคาม: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงาน “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0”. (2562). **ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อน “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0 (พ.ศ. 2563-2365)**. สุรินทร์: สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์.
- คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2560). **ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- ชลดา จันปุม. (2559). **การจัดการผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าดั้งเดิมบ้านหนองสูง จังหวัด มุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชลิดา เลิศเกษมผล. (2560). **ปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสมุทรสาคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตรและการจัดการทรัพยากร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ฐาภรณ์ อนุสรณ์พานิชกุล. (2561). **รูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ทรงศักดิ์ สีหนานาค. (2562). **แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดตราด**. วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พรชัย พันธุ์ธาดาพร. (2558). **รายงานวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. อยุธยา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- เลิศชัย วงศ์ชัยสิทธิ์. (2560). **การพัฒนาเกษตรสมัยใหม่ตามนโยบายประเทศไทย 4.0 กรณีศึกษา ผักอินทรีย์**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ศศิพร ต่ายคำ, ฐานะวัฒนา สุขวงศ์ และบุศรินทร์ ชื่นศิลป์. (2562). **รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสื่อสารการตลาดออนไลน์สินค้าเกษตรอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: หลักสูตรนิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2557). **แนวปฏิบัติในการใช้มาตรฐานสินค้าเกษตร มกษ. 9000 เล่ม 1(G)-2557 เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1: การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่ายผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2561). **ความหมายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- สุพรรณษา ไวอติวัฒน์. (2560). **การเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนของการปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์กับเกษตรเคมี**. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต วิชาเอกการบัญชี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- Creswell, John W. (2012). **Qualitative Inquiry and Research Design**. London: SAGE Publications Ltd.